

ÖZGÜRLÜKLER VE EKONOMİK KALKINMA: LATİN AMERİKA VE TÜRKİYE

İlkay NOYAN YALMAN¹
Ali Rıza SANDALCILAR²
Ferhan DEMİRKOPARAN³

Özet: Tarih boyunca özgürlüklerin siyasal iktidara karşı savunulduğu düşünülürse, iktidara karşı yapılan bu siyasal özgürlük mücadelesinde, ekonomik ve sivil özgürlüklere sahip olmanın mücadele gücünü artırdığı ve ülkelerin gelişmişlik seviyesi açısından olumlu etkiler doğurduğu söylenebilir. İstikrar ve büyümenin birlikte sağlanmasında özgürlüklerin önemi son yıllarda üzerinde oldukça durulan bir konudur. Özgürlüklerin kalkınma üzerine etkilerini incelemek üzere Türkiye ve bazı Latin Amerika ülkelerini kapsayan bir ekonometrik model oluşturulmuştur. Analiz sonucunda mülk edinme özgürlüğünün (MO), ticari özgürlüğün (TO) ve rüşvet vermemek özgürlüğünün (RO) kalkınmayı olumlu etkilediği, sermaye özgürlüğü (SO) ve yatırım özgürlüğünün olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Özgürlükler, ekonomik kalkınma, ekonomik özgürlükler, Latin Amerika.

Abstract: If it is thought freedoms are defended against political power throughout history, it is said that, having economic and civil freedoms increase the struggling capability and freedoms have a good impact on the development levels of countries, during this political freedom's conflict against political power. For providing stability and growth together, the importance of freedoms is an overemphasized subject in recent years. An econometric model including Turkey and some Latin Countries is formed for examining the impact of freedoms on development. As a result of this analysis, it is determined that, possession freedom, commercial freedom, and not paying a bribe freedom affect development positively, capital freedom, and investment freedom affect negatively.

Key Words: Freedoms, Economics Development, Economics Freedoms, Latin America.

I. Giriş

Ekonomik kalkınma ve büyümenin sağlanması ve devam ettirilmesi, gelişmiş ya da gelişmekte olan her ülke için başlıca hedeftir. Ekonomik gelişmelerini ve büyümelerini gerçekleştirmiş olan ülkeler bu durumun sürekliliğini sağlamak, gelişmekte olanlarsa ekonomik büyümelerini ve kalkınmalarını gerçekleştirmek amacıyla ekonomilerinde sürekli olarak

¹ Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

² Yrd. Doç. Dr., Rize Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

³ Arş. Gör. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

düzenlemeler yapmakta ve politikalar geliştirmektedirler. Bu konuda özellikle 1980’li yıllardan sonra dünya ekonomisinde serbestleştirici politikaların artırılması dikkat çekicidir.

Teoride ve uygulamada özgürlük ve otoritenin/devletin sınırlarını çizmek çok zor, hatta imkânsızdır. Her alanda kişinin özgür iradesiyle hareket edebilmesi, düşüncelerini uygulayabilmesi ve bunun karşısında devletin yürüttüğü faaliyetlerin kişilerin özgürlüklerini engelleyici, destekleyici, koruyucu özellikler taşıması, özgürlük konusundaki düşüncelerin ve kurulan teorilerin çıkış noktasını oluşturmaktadır. Özgürlük çoğu zaman, eşitlik, demokrasi, serbestlik, zenginlik, ferdiyetçilik gibi bazı kavramlarla yoğun biçimde kullanılmaktadır. Bu kullanımlar sırasında anlam karmaşasından kaynaklanan birbirinin yerine kullanım hataları meydana gelmektedir. (Gray, 2000:91). Özgürlüğün olumsuzluğu ve belirsizliği, olmakla birlikte, çeşitli özgürlük tipleri de vardır. Çalışma kapsamında ekonomik, siyasal ve sivil özgürlükler konuları özellikle ele alınacaktır. İnsan gereksinmelerinin tatminini amaçlayan malların üretimi ve dağılımı olarak tanımlanabilen kapitalizm, tanımı ile özgürlüğe kesin olmasa bile büyük bir toplumsal yaşam alanı açar. Kapitalist ekonomi biçiminde özgürlük (en azından ekonomik özgürlük) gelişebilir. Dahası özgürlük bir zorunluluğa dönüşür çünkü o olmadan ekonomik etkinlik amacına ulaşmaz (Bauman, 1997:64).

Özgürlük tanımlamalarında özgürlüğün bir bütün olduğundan bahsedilir. Bu bütünün parçaları olan özgürlük tipleri, kendi varlıklarını devam ettirebilmek için, birbirleriyle etkileşim içinde olmalıdır. Ekonomik, siyasal ve sivil özgürlükler her ne kadar birbirinden farklı kavramlarsa da, aralarında kaçınılmaz bir ilişki vardır. Bazı düşünürler, örneğin, ekonomik özgürlük olamasa da diğer özgürlüklerin olabileceğini savunurken, bazıları da kesinlikle ekonomik özgürlük olmadan diğer özgürlüklerin olamayacağını ifade etmektedirler.

Çalışmada özgürlüklerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Öncelikle özgürlükler kavramıyla kastedilen unsurların neler olduğu teorik çerçevede ele alınmış, bu konuda daha önce yapılmış çalışmalardan örnekler verilmiştir. Çalışmanın son kısmında Türkiye ve Latin Amerika ülkeleri üzerinde çeşitli özgürlük indeksleriyle özgürlüklerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri ekonometrik bir model yardımıyla incelenmiştir.

II. Özgürlükler ve Ekonomik Özgürlük Kavramı

Özgürlüklerin düzeyi ve sınırı konusunda birbirinden oldukça farklı görüşler ileri sürülmüştür. Özgürlüğün ne olduğu konusunda filozoflar iki farklı görüş ileri sürerler: Birinci gruba göre, özgürlük bir yetenek, ikinci gruba göre ise, insanlar için özgürlük hükümetin varolma sebebidir (Cranston, 1967:18). Birçok düşünürün de ifade ve kabul ettiği gibi, özgürlükle ilgili tanım yapmak zordur ve hala bu konuda net bir tanım yapılamamıştır. Özgürlük hem olumsuz, hem de belirsizdir. Olumsuzluğu kendisini bağımsızlık ve herkesin kendi

yazgısı hakkında seçim yapabilmesi olarak ifade etmesi bağlamındadır. Belirsizliği, her birimizin “kendisinden başkaca kimseye bağlı olmayan” şeyin nereye kadar gideceğini bilmesi gerektiği bağlamındadır (Aron, 1995, 19).

Tarih boyunca özgürlüklerin siyasal iktidara karşı savunulduğu düşünülürse, iktidara karşı yapılan bu siyasal özgürlük mücadelesinde, ekonomik ve sivil özgürlüklere sahip olmanın mücadele gücünü artırdığı ve ülkelerin gelişmişlik seviyesi açısından olumlu etkiler doğurduğu söylenebilir. Bir ülke belki ekonomik özgürlükler olmadan sivil ya da siyasal anlamda özgür olabilir. Aynı şekilde sivil ya da siyasal özgürlükler olmadan ekonomik özgürlüğe sahip olabilir. Ancak, bir ülkenin ekonomik kalkınma ve büyüme seviyesini yükseltebilmek için, bu üç özgürlüğün birlikte ele alınması, sahip olunması ve maksimize edilmeye çalışılması gerekmektedir.

Friedman’a göre, özgür bir insan için ülkesi, onu oluşturan bireylerin toplamıdır. Yoksa bireylerin üzerinde ve onları aşan bir şey değildir. Özgür insan ne ülkesinin onun için neler yapabileceğini, ne de kendisinin ülkesi için neler yapabileceğini sorar. Onun yerine bireysel sorumlulukların yerine getirilmesinde kendilerine yardımcı olması için, çeşitli amaç ve hedeflerini gerçekleştirmek ve hepsinden önemlisi, özgürlüklerini korumak için devlet aracılığı ile neler yapılabilir ve yaratılan bu devletin özgürlükleri koruması için kurulan hükümetin o özgürlüğü yok edici bir Frakenstein’a dönüşmemesi nasıl sağlanabilir? Devlet özgürlüğün korunması için gereklidir ve özgürlüğün kullanılabilmesi için bir araçtır. Ama aynı zamanda gücün siyasal ellerde yoğunlaşmasıyla devlet özgürlüğe bir tehdit oluşturmaktadır (Friedman, 1988,14-15). Ekonomik özgürlük hükümetlerin birçok faaliyetten uzak durmasını da gerektirir. Hükümetler kişisel tercih, gönüllü mübadele, emek ve ürün piyasalarına giriş ve rekabetlere karışmamalıdır. Ekonomik özgürlük vergiler ve hükümet harcamaları ve kişisel tercih, gönüllü mübadele ve piyasa şartlarına getirilen düzenlemeler ve müdahalelerle azalır. Meslek ve iş faaliyetlerine girişteki sınırlamalar da ekonomik özgürlüğü geciktirir (Gwartney, Lawson, 2005:407). Demokrasi ve piyasa ekonomisi arasındaki ilişki doğal olarak siyasal ve ekonomik özgürlükler arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır (Aktan, 1998:7). Ekonomik özgürlük hem kendi başına bir amaç hem de siyasal özgürlüğe ulaşılmasında zorunlu bir araçtır.

Siyasal özgürlük, vatandaşlar adil bir temel üzerinde siyasi sürece özgürce katıldığı zaman vardır. Politik alanda anlamlı bir rekabet vardır ve seçimler özgür ve adildir. Sivil özgürlükler, mantıksız aramalara karşı korunma, adil yargılanma hakkı ve toplanma, ifade ve dini görüşlerde özgürlükleri kapsar (Hanke and Walters, 1997:120). Bir ülke sivil ve politik anlamda “özgür” veya “demokratik” olabilir. Fakat ekonomik özgür olamayabilir. Aynı zamanda bir ülkede politik ve sivil özgürlük olmayabilir ama ekonomik özgürlük yeterli olabilir. Bu çalışmada ekonomik özgürlüklere odaklanıldı ama diğer özgürlükler de önemsiz değildir.

Ludwig von Mises’e göre, özgürlüğü yaratan, kanunlar, anayasalar

değildir; piyasa ekonomisidir. Ekonomik özgürlükle siyasal özgürlük iç içedir, birbirinden ayrılamazlar ve ekonomik özgürlüğün olmadığı yerde siyasal özgürlükte olamaz. Siyasal özgürlük ancak ve ancak üretim araçlarının özel mülkiyete tabi olduğu yerlerde bulunabilir (Yayla, 1992:165). Ekonomik ve siyasal özgürlüklerin yanı sıra sivil özgürlükler önem kazanmaya başlamış ve aralarında etkileşim giderek artmıştır. Ekonomik büyümeyi ilerletmek için, hükümetler sadece mülk güvenliği haklarını ve değişim özgürlüğünü destekleyici faaliyetleri takip etmemeli, onlar geleceği koruyacak ikna edici ve güvenilir taahhütler de sunmalıdır (Gwartney, Holcombe, Lawson,2004:206).

Ekonomik özgürlük terimi, günlük dilde ekonomik bakımdan bağımsız olma ya da kimseye muhtaç olmama anlamında kullanılmaktadır. Ama iktisadi açıdan şu ya da bu şekilde bağımlı olmayan kimse yoktur. Bu yüzden ekonomik olarak bağımlı ya da bağımsız olmakla, ekonomik özgürlük birbirine karıştırılmamalıdır (Yayla, 1992, 163). Ekonomik özgürlük, bireysel tercih, özel mülkiyet ve mübadele serbestisinin varlığıdır (Akalin, 2002, 91). Ekonomik özgürlükle, piyasa ekonomisinin temel nitelikleri arasında bir benzerlik mevcuttur. Ekonomik özgürlük konusunda yeni birçok çalışma yapılırken, A. Smith yıllar önce yapmıştır. “Ekonomik özgürlük” gönüllü mübadele, serbest rekabet, kişilerin ve mülklerin korunmasının mevcut olduğu bir piyasa ekonomisini ifade eder. Amaç kurumsal yapıları ve ekonomik politikanın ana unsurlarını tanımlamaktır (Berggren,2003:193).

Tanımlamalarda görüldüğü gibi, ekonomik özgürlüğün temel unsurları; bireylerin özgür tercihleri, özel mülkiyet hakları ve sahip oldukları mülkleri üzerinde mübadele özgürlüğüdür. Liberalizmde ekonomik özgürlükten kastedilen, ekonomik faaliyetlerde bulunmak ve genelde ifade edildiği gibi ekonomik girişimcilik hakkına sahip olmaktır. Girişimcilik sadece işadamlarının yürüttüğü ekonomik faaliyetler değil, fabrikası, işletmesi olmayan, sadece emeğini satarak geçinen kişinin davranışı da ekonomik bir faaliyettir ve ekonomik özgürlük kavramı içinde düşünülmelidir (Yayla, 1992:163). Liberal düşünürlerin hemen hepsi ekonomik özgürlüğün önemini ve vazgeçilmezliğini önemle vurgular.

Ekonomik özgürlüğün kısa, doğru bir tanımı, insanlar var olduğunda var olan ve kişinin güç kullanmadan, hile yapmadan ve çalmadan edindiği mülkünü diğer bireylerin saldırısından koruması şeklindedir. Ekonomik özgürlük, bireylerin serbestçe iktisadi faaliyetlerde bulunabilmelerini ve bu faaliyetler sonucunda elde ettikleri değerleri dışarıdan bir müdahale olmaksızın özgürce kullanabilmelerini ifade etmektedir (Dursun, 2005:176).

Freedom House'nin 2005 yılı yıllık raporunda da ekonomik özgürlüğün temel unsurları şu şekilde sıralanmaktadır(Gwartney and Lawson, 2005:5):

- Kolektif tercihten ziyade kişisel tercih
- Politik süreç yoluyla dağıtımdan ziyade, piyasalar tarafından koordine edilen gönüllü mübadele
- Piyasalara girişte ve rekabette özgürlük

—Diğerlerinin saldırılarına karşı kişilerin ve mülkiyet haklarının korunması

Teşebbüs özgürlüğü, mübadele özgürlüğü, sözleşme özgürlüğü ve tercih özgürlüğü ekonomik özgürlüklerin başlıcalarıdır. Ekonomik hak ve özgürlüklerin kapsamı zamanla öylesine genişlemiştir ki “ihtiyaç” olarak nitelendirilebilecek bazı unsurlar “insan hakkı” ya da “özgürlük”ü haline dönüşmüştür. Herkesin üretim araçlarına sahip olması hiçbir zaman ve şekilde gerçekleşmeyecektir. Tartışma hakkı daha geneldir. Hiç kimse ondan yoksun bırakılmamıştır. Buna karşılık üretim araçlarını edinme özgürlüğü herkese tanınabilir ama gerçekte onu asla herkes kullanamayacaktır. O yalnızca bazıların yararlandığı ve çoğunluk için özgür olmama şeklinde dile getirilen bir hak ve özgürlüktür (Aron, 1995, 162).

Ekonomik özgürlük, politik özgürlük (siyasi sürece eşit şartlarda katılma, politik güç için gerçek rekabet ve özgür ve korkusuz bir seçim) ve sivil özgürlükten (din özgürlüğü, konuşma özgürlüğü, gösteri özgürlüğü, adil mahkemelere başvurma özgürlüğü) farklıdır (Berggren,2003:194). Ekonomik özgürlük, nasıl bir ekonominin piyasa ekonomisi olduğunu tanımlamaya çalışan bir karışımdır. Yani, anlaşmaları destekleyen ve özel mülkiyeti koruyan bir sabit ya da tahmin edilebilir kanun kuralının yapısı içinde, gönüllü anlaşmalara da katılmanın olabirliği ve hükümetin sahiplik, düzenleme ve vergiler şeklindeki müdahaleciliğinin sınırlandırılması konularının seviyeleridir.

III. Özgürlükler ve Kalkınma İlişkisi

Kalkınma, insanlara çok az seçenek bırakan ve makul faaliyetlerini gerçekleştirme konusunda pek az fırsat sağlayan çeşitli özgürlük yoksunluğu tiplerinin ortadan kaldırılmasıdır. Sen’ e göre temel özgürlük yoksunluklarının ortadan kaldırılması kalkınmanın kurucu ögesidir. Farklı özgürlük tipleri arasındaki bağlantılar kurucu ve düzenleyici olmaktan çok amprik ve nedenseldir. Örneğin, iktisadi ve siyasal özgürlükler (bazen ileri sürüldüğü gibi) birbirine düşman olmaktan çok birbirini güçlendirmeye yardımcı olduklarına dair güçlü kanıtlar vardır. Özgürlükler toplumsal ve iktisadi düzenlemelerin yanı sıra medeni ve siyasal haklar gibi başka belirleyicilerde bağlıdır (Sen, 2004:15-17).

İstikrar ve büyümenin birlikte sağlanmasında özgürlüklerin önemi son yıllarda üzerinde oldukça durulan bir konudur. Kalkınmanın sağlanmasında sadece ekonomik özgürlük yeterli olmamakla birlikte, siyasal özgürlük de gereklidir (Emsen, Değer, Karaköy, 2006:13) Birçok amprik çalışma ülkeler arasında ekonomik kalkınma ve ekonomik özgürlüğün değişik ölçümleri arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Temel teorik yapı ne olursa olsun ekonomik özgürlük ekonomik büyümede önemli bir faktördür (Cole, 2003, 196). Daha fazla bireysellik ve ulusal gelir, beslenme, barınma ve hijyen standartları üzerine ve sağlık ve eğitim harcamaları üzerinde olumlu etkilere sebep olur. Büyüme ölüm oranını azaltırken, bazen teknolojik faktörlerin

sonucu olarak yatırımlar ve yeniliklerin çeşitleri için öncelikli koşulun sürekli ekonomik büyüme olduğu yoğun biçimde açıktır (Hanke and Walters, 1997:117).

Özgürlük büyümeye mi yol açar, yoksa büyüme olduğu için mi daha fazla özgürlük olur, yoksa üçüncü bir faktör olarak ikisi birlikte mi tanımlanır? Örneğin eğer özgürlük normal bir iyiyse, ülkede yaşam standartlarını yükselten ekonomik kalkınma, hükümet tarafından verilen özgürlüğün çok yüksek bir seviyede olmasına neden olabilir (Dawson, 2003: 480). Kişinin kendi mülkiyeti ekonomik özgürlük meselesinin bir temel taşıdır. Kişilerin kendi mülkiyeti olduğu için zaman ve yeteneklerini nasıl kullanacaklarına karar vermede doğru seçim yapacaklardır (Gwartney, Lawson, 2005: 407).

Yapılan çalışmaların bazıları büyüme ve özgürlük arasında ilişki kurmakla birlikte nedensellik kuramamaktadır. Dawson'a göre özgürlük seviyeleri ve değişiklikleri hükümet büyüklükleriyle ölçüldüğü gibi, büyümenin bir sebebi olmaktan ziyade, sonucudur. Sonuçta özgürlük, para ve fiyat istikrarıyla ilgili olduğu gibi büyümeyle ortaklaşa belirtilir. Uzun dönem tahminlerde ekonomik özgürlüğün etkileri tüm özgürlükleri iyileştirir ve direkt büyümeden ziyade yatırımların artışlarında oldukça etkili olabilir. Bu sonuçlar gösteriyor ki ekonomik özgürlüğün rolü içinde yatırım kanallarının önemi büyümeyi etkiler. Diğer bir deyişle politik ve sivil özgürlüklerin bir ölçümü yapıldığında, bu tip özgürlüklerin özellikle direkt olarak büyümeyi etkilemesi (yatırımların yerine) önemlidir (Dawson, 2003:493).

Ekonomik Özgürlüğün uzun dönemli etkilerinin tahmini göstermiştir ki; Özgürlükte ki iyileşmeler ve özellikle uluslar arası finansla alakalı özgürlüğün yönleri büyümeyi direkt etkilemekten çok yatırımı artırmada daha çok etkilidir. Bu sonuç, ekonomik özgürlüğün yatırımı etkilemedeki rolünde yatırım kanalının önemini vurgulamaktadır. Alternatif olarak, bir analizde siyasi ve sivil özgürlüklerin ölçümleri yer aldığı, yatırıma zıt olarak bu tip özgürlüklerin direkt olarak büyümeyi etkilemede önemli olduğu bulunmuştur (Dawson, 2003:493).

Ekonomik özgürlük, özellikle teorik alanda ekonomik büyüme ve kalkınma için hesaplanan önemli bir faktördür. Girişimciler, yenilikçiler, finansçılar, sanayiciler gibi ekonomik aktörler, büyük ölçüde oradaki kurumlar tarafından belirlenir. Çok daha değerli ürünlerin üretimine katkıda bulunan faaliyetleri harekete geçiren kurumları yaymak için, ekonomik büyümeye destek olunmalıdır. Makul düzeyde ekonomik özgürlüğün garantisi olan kurumlar büyümeyi artırmayı sağlayıcı kapasiteye sahiptir. Bu şu şekilde olur: Kurumlar düşük vergilendirme, bağımsız bir legal sistem ve özel mülkiyetin korunması için verimli çabalar üzerinde yüksek bir dönüşümü destekler. Onlar yüksek değerlerin olduğu yerlerde paylaşım yapılması konusunda yeteneklidir, dinamikliği teşvik ederler (Berggren,2003:197).

Ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki büyük oranda kabul edilmişken, ekonomik özgürlüğün etkisi gelir eşitsizliği

hususunda karışık sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Ekonomik özgürlüğün insan refahıyla ilgili diğer göstergeleri olan yaşam kalitesi, eğitim standartları, yaşam beklentisi, beşeri kalkınma ve çevre koruması ekonomik özgürlüğün yayılması üzerindeki etkileri de gözden geçirilmelidir. Küçük istisnalara rağmen ampirik bulgular tutarlı bir şekilde politik ve sivil özgürlükler arasında bir pozitif ilişkiyi bir yandan ekonomik özgürlükte diğer yandan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde göstermiştir (Bavetta, Navara,2004:43).

Yapılan çalışmalar sonundaki elde edilen veriler genellikle politik özgürlük ve kalkınma arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koyar. Fakat her zaman bunun aksine inananlar da vardır. Özellikle ekonomik ve politik gelişme seviyeleri düşük olan ülkeler için. Üstelik önceki çalışmaların çoğu ekonomik kalkınma ve politik özgürlük arasında bir neden olma ihtimaline yeterli sebep bulmada başarısız olmuştur. Bu zayıflık birçok çalışmada ele alınmıştır. Kesinlikle ekonomik kalkınma üzerinde politik özgürlüğün etkisinin önemi ve uygulanışı ve politik özgürlüğü arttırmak için ekonomik kalkınmanın katkısıyla ilgili bir sorun mevcuttur. Bu alandaki çalışmaların çoğunda ekonomik özgürlüğün büyüme üzerinde pozitif katkı yaptığı bulunmuştur (Farr, Lord, Wolfenbarger, 1998: 248).

Gwartney, Holcombe, Lawson, (2004) ülkelerarası kurumsal nitelikteki farklılıklarını, EFW indeksiyle ölçerek, gelir farklılıkları ve uzun dönem büyüme oranları üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Kurumları ve politikalarıyla ülkeler hem çok daha hızlı büyümek ve hem de daha yüksek gelir seviyesi ekonomik özgürlükle istikrarlıdır. Üstelik kurumsal nitelikteki değişiklikler gelecekteki kişi başına GSMH'yı yani büyümeyi de etkiler.

Daha fazla özgürlük, daha düşük yolsuzluk seviyesidir, yani ekonomik özgürlük yolsuzluk için bir caydırıcıdır (Graef, 2002:605). Son yirmi yıldır yüksek büyümeyle az gelişmiş ülkelerin, politik haklar ve sivil özgürlüklerin azaldığı ülke sayısı, demokratik hakların iyileştirildiği ülke sayısı ile hemen hemen aynıdır. Aynı zamanda bazı az gelişmiş ülkelerde politik özgürlük azalmasına rağmen ekonomik performanslarının güçlendiği kaydedilmiştir. Bu bulgulara göre, bir ülke ekonomik kalkınmanın temelini önemini kabul eden politikalarla (sermaye bilgilerinin güçlü bir kaydı, sağlam kamu politikası gibi) önemli ölçüde otoriter rejimlerden ziyade demokratik rejimlere yönelme eğilimindedir (Nelson and Singh,1998:691).

Nelson and Singh yaptıkları çalışmada a) demokrasi ve politik özgürlük ve sivil özgürlükler ekonomik büyümeye zararlıdır, b) demokrasi bazı ülkelere lütuf bazıları için lükstür, iddialarına delil bulamamışlardır. Aksine, bu sonuçlar açıkça gösterdi ki, demokrasi değişkeni üzerine tahmin edilen katsayı sabit ve tutarlı (ve hatta güçlü) kaldı. Ve demokratik bir çevre ekonomik büyümeye olanak sağlayan şartlar yarattı. Aynı zamanda demokrasi fakir ülkelerdeki ekonomik büyüme kadar ekonomik özgürlükle de ilgilidir. Çünkü sonuçta bu faktörler zengin endüstrileşmiş ülkelere aittir. Demokrasiyi sağlayan bir

ekonomik büyüme modeli doğru kabul edilmeli, demokrasinin az gelişmiş ülkelerde büyümeye zararlı ya da az gelişmiş ülkelerin büyümesine politik özgürlükler değil ekonomik özgürlükler katkıda bulunur önerilerini kabul etmek faydasız bir uygulamadır.

Hayat, uzuvlar ve mülkiyetin yeterince korunmadığı, yolsuzluğun yaygın olduğu toplumlarda, uzun vadede iktisadi büyüme sürdürülemez. Yani serbest ekonomiler daha müreffeh iken, ekonomik özgürlüklere kısıtlama getirilen toplumlar daha fakir olacaktır (Kasper, 2007:12). Ekonomik özgürlüğün her seviyede büyümeye sebep olacağı birçok çalışmada ispatlanmıştır. Özgürlük seviyesi, ekonomik özgürlük ve büyüme arasında ilişkilerle ortaya çıkan piyasaların kullanımı ve mülkiyet haklarıyla ilgilidir. Bu sonuçlar ekonomik özgürlüğün önemini vurgular ve serbest piyasalar ve mülkiyet haklarının rolü özellikle uzun dönemde ekonomik özgürlüğü besler (Dawson, 2003:493). Bir iktidarın çıkardığı kanunlarla bireylerin diledikleri iktisadi faaliyetleri yürütmelerine ve meşru yollarla elde ettikleri malları diledikleri şekilde kullanmalarına imkan tanımaması ekonomik özgürlüğün engellenmesi demektir. Yani böyle bir ortamda yaşayan bireyler ekonomik özgürlüğe sahip değildirler.

IV. Türkiye ve Latin Amerika Ülkelerinde Özgürlükler ve Ekonomik Kalkınma

Özellikle gelişmekte olan ülkelerin büyümesi için, siyasi özgürlüğün ve demokrasinin değil, ekonomik özgürlüğün gerekli olduğu iddia edilir. Kuzey Kore, Singapur ve Tayvan gibi diktatörlükle kalkınmış ülkeler bir tartışma olarak sunulur. Özgürlüğün düzgünce sınıflandırılmayacağı görüşünün aksine, ekonomik ve politik özgürlükler hızlı büyümenin tamamlayıcısıdır. Yapılan tartışmalarda, politik demokrasinin vatandaşları ilgilendiren politik ve sivil özgürlüklerin gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümeye katkıda bulunup bulunmayacağı kesin değildir (Nelson and Singh:678).

Türkiye ve Latin Amerika ülkeleri, çeşitli farklılıklara karşın, tarihi ve sosyo-ekonomik dönüşümlerinin büyük benzerlik taşıdığı bilinmektedir. Her iki bölgenin de 1930'ların başında "burjuva, ulusal ve devletçi" kalkınma modellerini benimsediği ve 1950'lerden itibaren bu modeli terk ettikleri gözlenmiştir. Bu iki bölgede neoliberalizm sürecinin üç aşamadan geçtiği söylenebilir. Yolsuzluk, kriz ve eşitsizliklerle anılan ilk aşamanın askeri darbelerin ardından geldiğini, ikinci dalğanın ise IMF ve Dünya Bankası'na bağlılığın arttığı, yabancı sermayenin ağırlık kazandığı ve istikrar programlarıyla özelleştirme sürecinin hızlandığı bir dönemdir.

Türkiye'de Cumhuriyetten sonra ekonomik sistemde çeşitli dalgalanmalar izlenmiştir. Ekonomik alanda liberal dönemler ve devletçi dönemler arasında gidip gelmiştir. Liberal dönemler genellikle 10'ar yıllık 3 dönem şeklinde gerçekleşmiştir (Erkan, 2000:106-109). Birincisi 1923-1930 yılları arası liberal dönemdir. Bu dönem batı tipi bir devlet ve toplum modelinin

benimsendiği, ekonomik alanda piyasa sistemi, politik alanda temsili demokrasi, sosyal alanda ise sivil toplum anlayışının benimsendiği dönemdir. İkinci liberal dönem ise 1950-1960 yılları arasında Türkiye'nin Marshall Planı ile birlikte batıya açıldığı ABD, NATO ile ilişkilerin geliştiği dönemdir. Ülke içinde girişimcilik, karayolu altyapısı ile kentler ve piyasaların bütünleşmeye açıldığı dönemdir. Üçüncü dönem ise 1980 yılında 24 Ocak Ekonomik İstikrar Tedbirleri ile birlikte başlayan dönemdir. Özellikle 1970'li yıllarda petrol krizinin etkisiyle Keynesyen politikaların terk edilip onların yerine liberal politikaların uygulanmaya başlandığı bu yıllarda, Türkiye'de sorunların çözümü için ekonominin dış rekabete açılması, yabancı sermayenin teşviki, ihracatın artırılması, devlet müdahalesinin azaltılması ve piyasa mekanizmasının özgürce işlemesi için 24 Ocak Ekonomik İstikrar tedbirleri alınmıştır (Uysal, 2004:82).

Latin Amerika, bir yandan ABD ile yakın ticari ilişkileri diğer yandan özellikle 1980'lerdeki hızlı büyümeleri dolayısıyla dünyanın dikkat çeken bölgesi olmasının yanı sıra serbestleşme süreci ile bölge ülkelerinde demokrasi ve piyasa ekonomisine olan uyumsuzluğunun da katkısıyla krizler yaşamıştır. Latin Amerika özellikle 1980'lerin ikinci yarısından itibaren, krizden kurtulmayı ekonomik serbestleşmede aramaya başlamıştır. Bundan amaç, piyasa mekanizmasına daha çok dayanarak ve dünya ekonomisiyle bütünleşerek hem istikrarı hem de büyümeyi tekrar sağlamaktır (Berber,2006:429).

Latin Amerika'daki yeni sanayileşen ülkelerin deneyimleri Türkiye açısından önemli ipuçları vermektedir. Türkiye'nin aşamalı büyüme sürecinin ikinci döneminden sonra izlediği yol Latin Amerika ülkelerinin yönünde olmuştur. 1950'lerde başlayan ve planlı dönemle kurumlaştırılan ithal ikameci politikalar 1980 yılına kadar sürmüş, 1970'lerde yaşanan petrol şoku ve bunu izleyen dünya ekonomisindeki durgunluk karşısında Türkiye, değişen koşullara gerekli uyumu gösterecek esnekliğe sahip olamamıştır. İthal ikamesinin sınırına ulaşmasıyla 1980 sonrası dönemde ise Türkiye Latin Amerika ülkeleri gibi, birincil ithal ikamesi sürecini atlayarak ikincil ihraç ikamesine, ihraç teşviklerinin desteğiyle girmiştir. Bu dönemde tarım sektörü ihmal edilmiş, dış kaynaklara giderek daha büyük ölçüde başvurmuştur, ihracat ise, düşük ücretler, düşürülmüş talep ve teşviklerle arttırılabilmektedir. Bu politikaların sonucu gerek kırsal kesimde, gerek kentsel kesimde gelir dağılımı çalışan kesim aleyhine bozulmuştur. 1980 -1990 döneminde Türkiye'nin ihracatında önemli artışlar gerçekleştirilmiş ve toplam ihracat içinde imalat sektörünün payı giderek artmışken, bu dönemde yatırımlarda önemli bir artış sağlanamamış, gerek özel kesimin gerekse kamu kesiminin imalat sanayii sektöründeki yatırımlarının toplam içindeki payı önemli ölçüde gerilemiştir. Aynı durum yabancı sermaye yatırımları için de geçerlidir. Türkiye'nin 1980'lerde gerçekleştirdiği ihracat artışının reel ücretler düşürülerek, gelir dağılımı bozularak ve iç talep daraltılarak sağlamıştır. Bundan sonraki yıllarda üretim ve ihracat artışının aynı koşullarda tekrarlanmasının mümkün olmadığı, ihracatın ancak üretim kapasitesinin arttırılması ile sağlanabileceği gerçeği karşısında Türkiye'nin

ekonomik istikrarı temel alan yeni bir sanayileşme politikasını belirlemesi kaçınılmazdır. Yeni yatırımların gerektireceği ithalatın, finansmanı da, mevcut dış borç stoku karşısında önemli bir sorun olarak karşımıza çıkacaktır.

Türkiye'nin, Latin Amerika ülkelerinin ve kendisinin geçmiş yıllarda yaptığı hataları, tekrarlamadan adil bir gelir dağılımı ve tarımı ihmal etmeyen dengeli bir büyüme stratejisi belirlemesi gerekir. Böyle bir stratejinin unsurları arasında, işsizliği önleyecek emek – yoğun üretim teknikleri seçimi ve ölçek ekonomilerinden yararlanma olanağını veren dış pazarlar için üretime dönülmesi de bulunmalıdır(Aktan, 2002).

V. Araştırma Konusu ve Veri Seti

Çalışmada ekonomik özgürlüklerin büyüme üzerindeki etkileri ölçülmeye çalışılacaktır. Bu kapsamda Latin Amerikan ülkelerinden Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Meksika, Peru, Şili, Venezüella ülke grubu ile Türkiye inceleme konusu yapılmıştır.

Kullanılan veriler Dünya Bankası ve The Heritage Foundation veri tabanlarından elde edilmiştir. Uygulamada ülkelere ait GSYİH büyüme oranları ve ekonomik özgürlük değeri olarak ta sermaye özgürlüğü indeksi, mülk edinme özgürlüğü indeksi, ticari özgürlük indeksi, yatırım özgürlük indeksi ve rüşvet vermemek özgürlük indeksi kullanılacaktır. Veriler 2000–2006 dönemini kapsamaktadır. Çalışmaya konu olan ülkelerin indeks verileri The Heritage Foundation'den alınmış olup, indeks değerleri 0–100 arasında yer almaktadır. İndeks değeri ne kadar yüksek çıkarsa, ekonomik özgürlüğün o kadar yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Örneğin 2006 yılı ekonomik indeksi Türkiye'de 57; Arjantin'de 53,40; Brezilya'da 60,90; Şili'de 78; Kolombiya'da 60,40; Meksika'da 64,70; Peru'da 60,50 ve Venezüella'da 44,60 olarak ölçülmüştür.

VI. Yöntem

Çalışmada ekonomik özgürlük indekslerinin GSYİH büyüme oranına etkisinin olup olmadığını ve etkisi varsa bu etkinin yönünün pozitif mi yoksa negatif mi olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu doğrultuda yaygın bir şekilde kullanılmakta olan panel veri regresyan analizlerinden ve Eviews 5.1 ekonometrik analiz paket programından yararlanılmaktadır. Çalışmada tahmin edilen model aşağıdaki gibidir.

$$GBO_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 SO_{it} + \alpha_2 TO_{it} + \alpha_3 YO_{it} + \alpha_4 RO_{it} + \alpha_5 MO_{it} + e_{it}$$

(i=1,...,N; t=1,...,T)

Panel EKK yöntemiyle analiz edilen modelde i ülkesinin t dönemine ait GSYİH büyüme oranı GBO_{it} ile; sermaye özgürlüğü SO_{it} ile; ticari özgürlük TO_{it} ile; yatırım özgürlüğü YO_{it} ile; rüşvet vermeme özgürlüğü RO_{it} ile ve mülk edinme hakkı özgürlüğü MO_{it} ile ve hata terimi e_{it} ile temsil edilmektedir.

VII. Sonuçların Analizi

Modelin bağımlı değişkeni olan GSYİH büyüme oranları(GBO) ile modelin bağımsız değişkenleri olan sermaye özgürlüğü indeksi(SO), mülk edinme özgürlüğü indeksi(MO), ticari özgürlük indeksi(TO), yatırım özgürlük indeksi(YO) ve rüşvet vermemek özgürlük indeksi(RO)'ne ait temel istatistik bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Değişkenlere Ait Temel İstatistik Bilgiler

	BO	SO	TO	YO	RO	MO
Ortalama	3.911	57.143	66.721	56.428	38.839	48.571
Medyan	4.000	70.000	65.400	50.000	36.000	50.000
Maksimum	18.000	70.000	83.000	70.000	75.000	90.000
Minimum	-11.000	30.000	51.000	10.000	22.000	30.000
Standart Sap.	4.893	14.980	8.141	14.823	14.148	19.014
Olasılık	0.000	0.0448	0.317	0.000	0.000	0.005
Gözlem Sayısı	56	56	56	56	56	56

Türkiye, Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Meksika, Peru, Şili ve Venezüella ait GSYİH büyüme oranlarının ortalamasının %3.911, sermaye özgürlük indeksinin ortalamasının 57.143, ticari özgürlük indeksinin ortalama 66.721, yatırım özgürlük indeksinin ortalama 56.428, rüşvet vermemek özgürlük indeksinin ortalama 38.839 ve mülk edinme hakkı özgürlük indeksinin ortalama 48.571 olduğu Tablo 1'de görülmektedir. Veri seti incelendiğinde seçili ülke grubunda Meksika, Peru, Kolombiya ve Şili'de sermaye özgürlük indeksinin yaklaşık olarak 70, Venezüella ve Arjantin de ise bu indeksin 30 olduğu görülmektedir. Yatırım özgürlüğü indeksi ise Şili, Kolombiya ve Peru'da yüksek, Venezüella'da ise oldukça düşük oluşmuştur.

Çalışmaya ait veriler Panel EKK regresyon yöntemiyle tahmin edilmiş ve bulunan sonuçlar Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Model Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayı Değerleri	Standart Hatalar	t-İstatistiği	Olasılık
Sabit	3.545	5.399	0.656	0.514
SO	-0.119	0.051	-2.311	0.025
TO	0.166	0.086	1.924	0.060
YO	-0.090	0.053	-1.677	0.099
RO	0.216	0.073	2.919	0.005
MO	0.149	0.059	-2.507	0.015
R ² : 0.328		F İstatistiği : 4.878		
Durbin-Watson İst: 1.837		Olasılık (P değeri) : 0.001		

Modelde GSYİH büyüme oranını etkileyeceği tahmin edilen bağımsız değişkenlerden rüşvet vermemek özgürlüğü %1; sermaye özgürlüğü, mülk edinme özgürlüğü %5 ve ticari özgürlük ile yatırım özgürlüğü değişkenleri %10 önem düzeyinde anlamlı oldukları Tablo 2’de görülmektedir. Ayrıca ticari özgürlüğün, mülk edinme özgürlüğünün ve rüşvet vermemek özgürlüğünün ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği model tahmin sonuçlarından çıkartılmaktadır. Bu durum teorik açıdan da desteklenmektedir. Ekonomide ticari özgürlüğün artması üretim faktörlerinin daha serbest ve verimli kullanılabileceği anlamına gelmektedir ki bu da ekonomik büyümeyi olumlu etkileyecek bir sonuçtur. Mülk edinme özgürlüğünün de büyümeyi pozitif etkilemesi beklenen bir sonuçtur.

Sermaye özgürlüğü ve yatırım özgürlüğü değişkenlerinin işaretlerinin negatif çıkması, bu değişkenlerin ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyeceği anlamına gelmektedir. Bu durumun izahı şöyle yapılabilir. Sermaye özgürlüğün artması, sermayenin daha özgürce dolaşması anlamına gelir ki bu durumda sermaye kendi ülkesinde değil de, daha güvenilir ve daha istikrarlı ülkelere kayması sonucunu doğurur. Çalışmada yer alan Türkiye, Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Meksika, Peru, Şili ve Venezüella gelişmekte olan ülkeler olduğundan, bu ülkelerdeki sermayenin gelişmiş ülkelere veya daha istikrarlı ülkelere kayması transferi sözkonusu olacağından modelde tahmin edilen negatif ilişki bu durumla örtüşmektedir. Ayrıca, tahmin edilen yatırım özgürlük değişkeninin de ekonomik büyümeyi negatif etkilemesi aynı mantıkla açıklanabilir. Bir ülkede yatırımın özgürleşmesi, yatırımların daha istikrarlı ve daha güvenli ülkelere kayacağı anlamına gelir ki bu da ekonomik büyüme ile yatırım özgürlüğü arasındaki negatif ilişkiyi gösterir. Gelişmekte olan ülkelerin, yabancı yatırımları kendi ülkelerine çekmek için uyguladıkları politikaları bu durumla açıklamak mümkündür.

VIII. Sonuç

Çalışmada Türkiye, Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Meksika, Peru, Şili ve Venezüella’dan oluşan ülke grubunun 2000–2006 dönemine ait GSYİH büyüme oranları, sermaye özgürlüğü indeksi, mülk edinme özgürlüğü indeksi, ticari özgürlük indeksi, yatırım özgürlük indeksi ve rüşvet vermemek özgürlük indeksleri panel EKK yöntemiyle analiz edilmiş ve bu ülkelerdeki ekonomik büyüme ile özgürlük indeksleri arasındaki ilişki ve ilişkinin yönleri tahmin edilmiştir.

Tahmin sonuçlarına göre; ticari özgürlüğün, mülk edinme özgürlüğünün ve rüşvet vermemek özgürlüğünün ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği ve sermaye özgürlüğü ve yatırım özgürlüğü ise negatif yönde etkilediği görülmektedir.

Küreselleşme sürecinde hareketlenen sermayenin kendisine daha güvenli ortam araması özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için yeni politikaların uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Sermayeyi kendi ülkesinde

tutabilmek, bunun yanı sıra yabancı sermayeyi de kendi ülkesine çekebilmek için ekonominin istikrarını sağlamak ve bu yönde politikalar geliştirmek gereklidir. Böylece ülke içerisinde yeni yatırımlar yeni, üretim ve istihdam alanları ve daha fazla gelir söz konusu olacaktır. Türkiye'nin, Latin Amerika ülkelerinin ve kendisinin geçmiş yıllarda yaptığı hataları, tekrarlamadan adil bir gelir dağılımı ve tarımı ihmal etmeyen dengeli bir büyüme stratejisi belirlemesi gerekir. Böyle bir stratejinin unsurları arasında, işsizliği önleyecek emek – yoğun üretim teknikleri seçimi ve ölçek ekonomilerinden yararlanma olanağını veren dış pazarlar için üretime dönüşmesi de bulunmalıdır.

Kaynaklar

- AKALIN, Güneri, (2002), Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve Ekonomik Kriz, TİSK, Yayın No: 215.
- GRAEF, P. and G. MEHLKOP, (2003), “ The Impact of Economic Freedom on Corruption: Different Patterns for Rich and Poor Countries”, European Journal of Political Economy, Vol:19.
- AKTAN, C.Can; (2002), “Niçin Bazı Milletler Zengin Bazıları Yoksul?”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara.
- ARON, Raymond, (1995), Özgürlükler Üzerine Deneme, (Çev: Turhan Ilgaz), Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- BAUMAN, Zygmunt, (1997), Özgürlük, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- BAVETTE, Sebastiano and Pietro Navara, (2004), “Theoretical Foundations of Empirical Measures of Freedom: A Research Challenge to Liberal Economists”, Economic Affairs, June.
- BERBER, Metin, (2006), İktisadi Büyüme ve Kalkınma, Derya Kitabevi, 3. Baskı, Trabzon.
- BERGGREN, Niclas, (2003), “The Benefits of Economic Freedom: A Survey”, The Independent Review, Vol:8, N:2.
- COLE, Julio H., (2003), “The Contribution of Economic Freedom to World Economic Growth, 1980-99”, Cato Journal, Vol:23, No:2.
- CRANSTON, Maurice, (1967), Freedom, Longmans, Third Edition, London.
- DAWSON, John W., (2003,) “Causality in the Freedom-Growth Relationship”, European Journal of Political Economy, Vol:19.
- DURUSUN, İbrahim, (2005), “ Ekonomik Özgürlükler ve Kalkınma”, İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü, (Ed:Sami Taban ve Muhsin Kar), Ekin Kitabevi, Bursa.
- EMSEN, Selçuk, Kemal Değer, Çağatay Karaköy, (2006), “Liberalizasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Göreceli Gelişmiş ve Az Gelişmiş Geçiş Ekonomileri Deneyimleri” Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:16.

- FARR, W.Ken, Richard A. Lord, and J. Larry Wolfenberger, (1998), "Economic Freedom, Political Freedom, and Economic Well-Being: A Causality Analysis", *Cato Journal*, Vol:18, No:2.
- FRIADMAN, Milton, (2008), *Kapitalizm ve Özgürlük*, (Çev: Doğan Erberk, Nilgün Himmetoğlu), İstanbul.
- GRAY, John, (2000), *Liberalizmin İki Yüzü*, Dost Kitabevi, Ankara.
- GWARTNEY, James D., Randall G. Holcombe, Robert A. Lawson, (2004), "Economic Freedom, Institutional Quality, and Cross-Country Differences In Income and Growth", *Cato Journal*, Fall, 24, 3.
- GWARTNEY, James, Robert Lawson, Erik Gartzke, (2005), *Economic Freedom of the World:2005 Annual Report*, Canada.
- HANKE, Steve H. And Stephen J.K.Waters, (1997), "Economic Freedom, Prosperity, and Equality: A Survey", *Cato Journal*, Vol:17, No:2.
- NELSON, Michael A. And Ram D. Singh, (1998), "Democracy, Economic Freedom, Fiscal Policy, and Growth in LDC: A Fresh Look", *Economic Development and Cultural Change*, Jul, 46.
- SEN, Amartya, (2004), *Özgürlükle Kalkınma*, İstanbul.
- The Heritage Foundation, <http://www.heritage.org/>, (05.05.2009)
- UNCTAD, *Handbook of Statistics*, 2008.
- UYSAL, Doğan, (2004), *Türkiye'de Piyasa Ekonomisi ve Ekonomik Özgürlükler*, Çizgi Kitabevi, Temmuz, Konya.
- YAPRAKLI, Sevda, (2008), "Kurumsal Yapının Ekonomik Büyümeye Etkisi: Üst Orta Gelir Düzeyindeki Ülkeler Üzerine Bir Uygulama", *Ege Akademik Bakış*, Cilt:8, Sayı:1, Ocak, s:301-317.
- YAYLA, Atilla, (1992), *Liberalizm*, Turhan Kitabevi, Ankara.